

EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE

FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV

Evidenčné číslo: 105003/B/2020/36109009329941508

Politický vývoj Španielska počas vlády Francisca Franca

Bakalárska práca

Bratislava 2020

Jakub Sidorják

EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV

Politický vývoj Španielska počas vlády Francisca Franca
Bakalárska práca

Študijný program: Medzinárodné ekonomické vzťahy

Študijný odbor: Ekonómia a manažment

Školiace pracovisko: Katedra medzinárodných politických vzťahov

Vedúci záverečnej práce: PhDr. Rudolf Kucharčík, PhD.

Bratislava 2020

Jakub Sidorják

Čestné vyhlásenie

Čestne vyhlasujem, že záverečnú prácu som vypracoval samostatne a že som uviedol všetku použitú literatúru.

Dátum: 19.5.2020

.....

Pod'akovanie

Týmto by som sa chcel poďakovať vedúcemu mojej záverečnej práce PhDr. Rudolfovi Kucharčíkovi, PhD. za všetku pomoc pri písaní tejto práce a svojim priateľom a rodine za rady a podporu.

Abstrakt

Sidorják, Jakub: *Politický vývoj Španielska počas vlády Francisca Franca*. – Ekonomická univerzita v Bratislave. Fakulta medzinárodných vzťahov; Katedra medzinárodných ekonomických vzťahov a hospodárskej diplomacie. – Vedúci záverečnej práce: PhDr. Rudolf Kucharčík, PhD. – Bratislava: FMV, 2020, 45s.

Cieľom bakalárskej práce je analyzovať politickú situáciu v Španielsku za vlády generála Francisca Franca. Francisco Franco je dôležitá osobnosť španielskych dejín, považovaný za jedného z posledných a najdlhšie vládnucich diktátorov v Európe. Jeho diktátorský režim trval skoro 40 rokov a výrazne ovplyvnil život Španielska v druhej polovici 20. storočia. Bakalárska práca je rozdelená do troch kapitol. Prvá kapitola je zameraná na politický, ekonomický a sociálny vývoj Španielska na začiatku 20. storočia. Mnoho faktorov z tohto obdobia ovplyvnilo budúci politický vývoj krajiny. Je dôležité spomenúť priebeh tých najhlavnejších udalostí, ako napríklad dočasnú vládu fašistu Miguela Primo de Riveru alebo vznik Druhej republiky. V druhej kapitole je v stručnosti popísaný život Francisca Franca a jeho nástup k moci spojený so Španielskou občianskou vojnou, ktorá bola jedným z najbrutálnejších konfliktov 20. storočia. Pozornosť je venovaná aj 50. a 60. rokom minulého storočia, ktoré predstavovali najväčšiu slávu bývalého frankistického režimu. Tretia kapitola približuje posledné roky života Francisca Franca a zmeny, ktoré po páde režimu nastali v politickej a spoločenskej oblasti.

Kľúčové slová: Francisco Franco, Francov režim, diktatúra, španielska občianska vojna, neutralita

Abstract

Sidorjak, Jakub: *Politics of Spain under the rule of Francisco Franco*. - University of Economics in Bratislava. Faculty of International Relations; Department of International Economic Relations and Economic Diplomacy. – Supervisor of the thesis: PhDr. Rudolf Kucharčík, PhD. Bratislava: FMV, 2020, 45pp.

The aim of the bachelor thesis is to analyze the political situation in Spain under the reign of General Francisco Franco. Francisco Franco is an important figure in Spanish history, who is considered as one of the last and longest reigning dictators in Europe. His dictatorial regime lasted almost 40 years and significantly affected the life of Spain in the second half of the 20th century. The bachelor thesis is divided into three chapters. The first chapter focuses on the political, economic and social development of Spain at the beginning of the 20th century. Many factors from this period influenced the future political development of the country. It is important to mention the course of the most important historical events, such as the interim governance of the fascist Miguel Primo de Rivera or the establishment of the Second Republic. The second chapter briefly describes the life of Francisco Franco and his rise to power, associated with the Spanish Civil War, which was one of the most brutal conflicts of the 20th century. Attention is also paid to the 50s and 60s of the last century, which represented the greatest glory of his regime. The third chapter describes the last years of Francisco Franco's life and the changes that took place in the political and social spheres after the fall of the regime.

Key words: Francisco Franco, Franco's regime, dictatorship, Spanish Civil War, neutrality

Obsah

Úvod.....	10
Metodika práce	12
1 Španielsko na začiatku 20. storočia.....	13
1.1 Vnútropolitická situácia	13
1.2 Zahraničná politika a vzťahy.....	17
1.3 Ekonomická a hospodárska politika.....	19
2 Frankistické Španielsko	22
2.1 Vznik frankizmu v kontexte európskeho politického vývoja	22
2.2 Španielska občianska vojna.....	24
2.3 Druhá svetová vojna - netradičná neutralita.....	26
2.4 Najväčšia sláva režimu - 50. a 60. roky	29
3 Koniec režimu a jeho dôsledky pre Španielsko.....	33
3.1 Posledné roky vlády Francisca Franca – sedemdesiate roky	33
3.2 Začiatky demokracie	36
3.3 Odkaz pre súčasné Španielsko.....	39
Záver.....	42
Zoznam použitej literatúry	44

Zoznam obrázkov

Obrázok 1 - Vývoj nezamestnanosti po páde Francovho režimu	37
Obrázok 2 - Podiel exportu a importu na HDP Španielska v 70. rokoch	38

Zoznam tabuliek

Tab. 1 - Hodnotenie frankistického obdobia	40
---	-----------

Úvod

Španielsko bolo v predchádzajúcom storočí dejiskom mnohých významných, historických udalostí, ktoré ovplyvnili jeho súčasnú podobu. Vláda Francisca Franca, ktorá trvala skoro 40 rokov, je bez pochyby jedným z najdôležitejších období celých španielskych dejín. Diktátorský režim F. Franca znamenal pre väčšinu Španielov potláčanie ľudských práv a slobody. V očiach verejnosti je jeho vládnutie často krát spájané s nemeckým nacizmom alebo talianskym fašizmom. Zástancovia režimu považujú Francisca Franca za skutočného spasiteľa národa, ktorý zjednotil krajinu a odstránil mnoho ekonomických a sociálnych problémov.

Hlavným dôvodom, prečo som si vybral danú tému je jeho dôležitosť v novodobej histórii Španielska a západnej Európy. Francov režim púta dodnes pozornosť mnohých historikov a analytikov. Jedná sa o jeden z najdlhšie trvajúcich diktátorských režimov, ktorý poznamenal dve generácie Španielov. Francisco Franco mal vlastnú idealistickú predstavu o fungovaní krajiny. Vďaka svojej odhodlanosti našiel veľa prívržencov z radov španielskeho obyvateľstva a vybudoval často kontroverzné zahraničné vzťahy.

Cieľom práce je analyzovať a zhodnotiť politický vývoj Španielska za dlhoročnej vlády Francisca Franca. Dôležitou súčasťou práce je popísanie kontextu udalostí, ktoré predchádzali politickým a sociálnym zmenám za F. Francovej diktatúry. Obsah práce je rozdelený celkovo do troch kapitol.

V prvej kapitole sa zameriavame na vnútroštátnu, zahraničnopolitickú a ekonomickú situáciu v krajine na začiatku 20. storočia. V Španielsku panovala v tomto období vnútorná nestabilita politického systému, ktorý do značnej miery zapríčinil Francov nástup k moci. Španielsko zažilo v 20. storočí príchod prvej formy diktatúry pod vedením Miguela Primo de Riveru a neúspešný koniec snahy o demokratické fungovanie štátu v podobe Druhej republiky.

V druhej kapitole si popíšeme počiatky vzniku režimu, takzvaného frankizmu a najvýznamnejšie desaťročia vlády Francisca Franca, ktoré formovali budúci obraz krajiny. V kapitole spomíname aj Španielsku občiansku vojnu, tragické obdobie španielskych dejín. Francisco Franco v tejto vojne zohral dôležitú úlohu na strane odboja proti republike. Španielska netradičná neutralita v druhej svetovej vojne a nadväzovanie obchodnej a medzinárodnej spolupráce je kontroverznou súčasťou najväčšieho konfliktu v dejinách ľudstva. Španielsko bolo vďaka svojej strategickej pozícii vyhľadávaným spojencom.

Rýchly ekonomický rast Španielska v 60. rokoch minulého storočia vyzdvihujú mnohí zástancovia režimu ako jedno z najprosperujúcejších období Španielska.

V tretej kapitole analyzujeme posledné roky režimu, ktorý dodnes vyvoláva množstvo otázok ohľadom jeho fungovania. Režim odhalil na konci svojej existencie mnohé nedostatky, ktoré predurčovali k jeho zániku. Pád režimu Francisca Franca je unikátny vďaka svojej mierovej transformácii na demokraciu bez vyvolania akejkoľvek formy odporu. V kapitole sa zameriavame aj na ekonomické, politické a sociálne zmeny, ktoré nastali po smrti Francisca Franca. V poslednej časti kapitoly skúmame súčasné vnímanie postavy Francisca Franca a hodnotenie jeho režimu.

Metodika práce

V bakalárskej práci využívame výhradne zahraničné knižné zdroje. Prevažná časť literatúry bola napísaná v anglickom jazyku. Boli využité aj knihy v nemeckom a českom jazyku od nemeckých a českých autorov. Dôvodom výberu zahraničnej literatúry je odborný a historicky presný výklad renomovaných autorov a historikov v danej oblasti.

Napríklad anglický historik Paul Preston, americký historik Stanley G. Payne a český historik Jiří Chalupa sú odborníkmi na španielske a európske dejiny. Zároveň sú autormi niekoľkých uznávaných publikácií o živote Francisca Franca. Ich publikácie nám poskytli dostatočný prehľad o udalostiach, ktoré nastali v Španielsku. V celej bakalárskej práci je využitá analytická a historicko-logická metóda. Kapitoly obsahujú najpodstatnejšie historické skutočnosti, ktoré na seba chronologicky nadväzujú a je tak využitá progresívna metóda pri zoradení udalostí.

V prvej kapitole bakalárskej práce analyzujeme vnútroštátne a medzinárodné udalosti, ktoré prebiehali do roku 1936. Cieľom bolo zhodnotiť politické, sociálne a ekonomické príčiny, ktoré determinovali začiatok španielskej občianskej vojny a vznik režimu generála Francisca Franca. Analýzu tohto historického obdobia považujem za nevyhnutnú pre pochopenie ďalšieho politického vývoja v Španielsku. V druhej kapitole popisujeme stručne osobný život Francisca Franca a najvýznamnejšie roky jeho režimu. Kapitola obsahuje prvky analýzy a retrospektívy, ktoré samotný F. Franco využíval pri hľadaní chýb predchádzajúcich štátnych zriadení. V záverečnej kapitole hodnotíme výsledky, ktoré priniesla skoro 40 ročná vláda generála Francisca Franca. Dôležitou súčasťou je aj analýza ekonomických a sociálnych faktorov, ktoré prevládali v posledných rokoch existencie režimu.

1 Španielsko na začiatku 20. storočia

1.1 Vnútropolitická situácia

Na úvod musíme spomenúť, že Španielsko nezaznamenalo s príchodom 20. storočia výrazné zmeny, ktoré by predpovedali nástup nového historického obdobia. Od roku 1876 pretrvával politický režim tzv. Reštaurácie, ktorý sa udržal pri moci až do roku 1923.

Režim, ktorého začiatky sa datujú od vlády Alfonza XII. nevyvolali v obyvateľstve žiadnu väčšiu mieru emócií, skôr hraničil až s ľahostajnosťou. Len málokto by predpovedal, že Reštaurácia prinesie v dejinách Španielska najdlhšie ústavné obdobie plné rozporuplnosti, ktoré bolo ukončené až Druhou republikou. (Cortazar, 1999 str. 320)

V roku 1902 nastúpil oficiálne na trón kráľ Alfonso XIII. Podľa ústavy z roku 1876 sa stal veliteľom ozbrojených síl. Vďaka svojmu postaveniu sa nemusel zodpovedať parlamentu, mohol odvolávať ministrov, dohliadal na súdnictvo a riadil diplomatické vzťahy. Považoval sám seba za kráľa, ktorý by perspektívne pozdvihol národnú morálku a nenechával rozhodnutia čisto na vláde. (Casanova, 2014 str. 38)

Kráľ Alfonso XIII. musel od začiatku vládnutia čeliť neľahkým vnútroštátnym problémom. Hlavné dve politické strany Partido Liberal a Partido Conservador, ktoré neboli programovo príliš rozdielne nemali v tej dobe predsedu s dostatočne veľkou charizmou a prirodzenými vodcovskými črtami. Navyše často dochádzalo k falšovaniu volieb, pripomínajúce anarchiu a monopolistické vládnutie. Napriek tejto nepriaznivej situácii sa vodcovia strán snažili o zmeny, ktoré by mali pozitívny dopad na krajinu. (Chalupa, 2010, str. 132)

Antonio Maura, vodca konzervatívneho bloku predstavil návrh na odstránenie miestnych oligarchov (nazývaných caciquismo) a zlepšenie stavu vnímania politiky a rozdelenia moci. Obyvateľstvo totiž o tieto oblasti prejavovalo až alarmujúci nezáujem. Cieľom Maurovej reformy bolo ukázať reálnu podstatu demokracie, riadenú zákonmi. (Chalupa, 2010, str. 132)

Liberálnych predstaviteľov reprezentoval José Canalejas, ktorý mal dovedty nevídanú predstavu o oživení krajiny. Z hľadiska štátneho usporiadania bola podstatou jeho myšlienok tzv. demokratická monarchia s rešpektovaným panovníkom, akceptovaným predstaviteľmi všetkých politických strán. V sociálnej oblasti malo ísť o „civilizačný

socializmus“ so súborom určitých pravidiel. Proti jeho vízii vystúpila najmä katolícka cirkev, ktorá mala obrovský vplyv na spoločenský život a vzdelávanie. J. Canalejas si tento fakt dobre uvedomoval a preto bol prvým zo španielskych politikov, ktorý sa snažil o odlúčenie cirkvi od štátu, ako základ všetkých reforiem, ktoré by nasledovali v modernizácii štátu. (Chalupa, 2010, str. 132) Silné postavenie cirkvi bolo a stále je dôležitou súčasťou španielskej histórie a zohralo dôležitú úlohu pri formovaní krajiny.

V období I. svetovej vojny zažíval politický režim Reštaurácie svoju doposiaľ najväčšiu krízu. Neutrálne postavenie Španielska bolo vystavené nedostatkom v sociálnej štruktúre štátu. Vojna síce priniesla enormný nárast ziskov v ťažobnom a textilnom priemysle, ale nedochádzalo k rovnováhe s inými sektormi, ktoré neboli tak ziskové. Inflácia spôsobená vojnou mala za následok nespokojnosť v odboroch. (Humlebaek, 2015, str. 28)

Začiatok krízy spôsobilo hnutie Juntas de defensa, ktoré viedli nižší vojenský dôstojníci pre nesúhlas s ekonomickou situáciou a udeľovaním vojenských hodností. K protestu sa pridali aj katalánski obyvatelia, ktorí nesúhlasili s politikmi a zároveň s odborními. Situácia dospela do bodu, kedy hrozili násilné konflikty medzi obyvateľstvom a štátnou mocou. (Humlebaek, 2015, str. 28) Jediným riešením pre koalíciu sa ukazovalo začať brať tieto protesty vážne a politicky sa zjednotiť, s cieľom vytvoriť potrebné reformy.

Koniec vojny však znamenal pokles ziskov aj kedysi zárobkovým sektorom. Rástla nespokojnosť pracujúcej triedy a súčasne sa otvárala cesta anarchistickým hnutiam. Nedostatok modernizácie španielskej spoločnosti v otázkach demokracie, prerozdelenia rozpočtu a zlé hospodárske podmienky viedli ku spoločenskej kríze v období medzi rokmi 1909 až 1923 a možnému neskoršiemu pádu režimu. Cieľom Reštaurácie bolo zabezpečenie vysokej miery stability, absentujúcej v predchádzajúcom období. Konzervatívna aj liberálna strana mali obavy z nárastu politického vplyvu nižšej spoločenskej vrstvy či už poľnohospodárov na vidieku, alebo robotníkov v mestách. (Humlebaek, 2015, str. 28) Z uvedeného vyplýva, že politickej situácii nepomohlo ani neutrálne postavenie v I. svetovej vojne, ktoré mohlo byť vhodným obdobím pre stabilizáciu všetkých domácich sektorov.

Rýchly svetový vývoj na začiatku 20. rokov 20. storočia nám jednoznačne ukázal, že španielska vláda nebola schopná sa adaptovať na globálne zmeny. Údajná stabilita a prosperita, ktorú vyzdvihovali sympatizanti režimu, bola vo výsledku prospešná len pre vysoko postavenú oligarchiu, duchovenstvo a určité zložky armády. Okolité svet sa postupne transformoval, ale Španielsko trpelo nestabilnou vládou, pretrvávajúcou korupciou

a čoraz nespokojnejším obyvateľstvom. Zlomový okamih nastal v roku 1921, keď povstalci z Maroka pozabíjali niekoľko tisíc španielskych vojakov. Spoločnosť už bola presýtená problémami na strane jednej a prázdnyimi rečami buržoázie na strane druhej. (Chalupa, 2010, str. 137)

Deň 13. september 1923 znamenal začiatok konca skoro päťdesiat rokov trvajúcej Reštaurácie. Vojenský prevrat pod vedením generála Miguela Primo de Riveru prebehol bez výraznejších problémov. K moci sa dostal s prekvapivou podporou kráľa, podporou celej armády a dokonca aj duchovenstva. Ľud, ako bývalo v posledných rokoch zvykom, prihliadal na prebiehajúce zmeny s maximálnou nezaujatosťou (Casanova, 2014, str.84).

Vláda M. Primo de Riveru by sa dala charakterizovať ako zdroj prvej španielskej diktatúry. Prijaté zákony mu umožnili zrušiť a obmedziť niektoré základné práva občanov a vyhlásiť výnimočný stav. Nastolený režim bol diametrálne odlišný od predchádzajúceho obdobia Reštaurácie. Vytratila sa nestabilita a pasivita politických špičiek. Robotnícke štrajky, pokusy anarchistov o revolúciu či prejavy sociálnej nespokojnosti boli len výnimočnými udalosťami, spravidla končiacimi potlačením zo strany armády. (Cortazár, 1999, str. 338)

V roku 1924 bola založená politická strana Unión Patriótica Española - Vlastenecká únia, ktorá mala ambíciu stať sa politickou stranou pre všetkých podporovateľov režimu. (Chalupa, 2010, str. 138). Generál Primo de Rivera sa chcel jednoznačne poučiť z chýb, ktorých sa dopustili predchádzajúce vlády. Môžeme konštatovať, že bolo potrebné vykonať nevyhnutné zmeny súvisiace s politickými stranami, ktoré do tej doby boli výrazne nejednotné.

Vďaka ich politike došlo k stabilite v oblasti financií a ekonomického plánovania, ale prichádzajúca celosvetová ekonomická kríza si vyžiadala svoju daň. Rozdelenie moci v krajine nebolo tak jednoznačné. Režim, ktorý vyzdvihoval národné hodnoty Španielska, ale zároveň silno potláčal snahu iných nacionálnych organizácií v Baskicku a Katalánsku, doplatil na malú súdržnosť. M. Primo de Riverovi sa nepodarilo splniť svoje ciele a vízie o prevratnom režime, ktorý mal vyriešiť problémy predchádzajúcej Reštaurácie. Ani reformy a zákony vydávané v priebehu jeho vlády neuspokojili obyvateľstvo. V januári roku 1930 rezignoval a v dôsledku vážnych zdravotných problémov o dva mesiace neskôr zomrel. (Casanova, 2014, str. 109)

Kráľ Alfonz XIII. menoval ako premiéra generála Dámasa Berenguera, s cieľom dosiahnuť politické zmeny vedúce k upevneniu monarchie. Táto snaha však nebola úspešná, narážala na nespokojnosť obyvateľstva a viedla k Berenguerovej abdikácii vo februári 1931. (Humlebaek, 2015, str. 38)

Alfonzo XIII. vkladal svoju poslednú nádej na záchranu monarchie do všeobecných volieb, ktoré boli zvolané na 12.4.1931. V nich však zvíťazili Republikáni, kráľ bol donútený opustiť krajinu a v Španielsku bola vyhlásená republika. (Humlebaek, 2015, str. 38) V kontexte týchto udalostí pozorujeme, že sa snaha M. Primo de Riveru o zmenu spätne javila ako nedokonalá, ale veľa jeho nápadov a názorov poslúžilo pri vzniku Francovho režimu.

Rozsiahle reformy vypracované parlamentom v období prvých dvoch rokov republiky upravili fungovanie väčšiny štátnych sektorov. Malo to za následok zväčšenie rozdielov medzi štátom a cirkvou, spoločenskými triedami, vyznávačov tradičných hodnôt a republikánmi. (Casanova, 2014, str. 109)

Manuel Azaña, ľavicový premiér, presadil pozemkovú reformu na prerozdelenie pôdy aj pre bezzemkov, ktorá sa neskôr stala terčom veľkej nespokojnosti. Napriek počiatočným snahám o spoločný a jednotný postup sa čoraz viac začali prejavovať rozdiely medzi socialistami a ľavicovými republikánmi. Pravicové krídlo založilo stranu Španielska konfederácia autonómnej pravice (CEDA), ktorá sa tešila veľkej popularite. Na druhej strane stáli stredopravicoví radikáli na čele s Alejandrom Lerrouxom a anarchisti - vyznávači fašizmu, pod taktovkou tvorcu falangy Josého Antonia Primo de Riveru, ktorá hájila diktatúru. V novembri roku 1933 vyhral vo voľbách A. Lerroux. Vytvoril však koaličnú vládu s CEDA (obsadila tri ministerské posty), čo vyvolalo protivládne nepokoje socialistov. Počas nepokojov, potlačených generálom Franciscom Francom, bolo zabitých niekoľko tisíc protestujúcich. (Chalupa, 2010, str. 147)

Výsledkom povstania nebol okamžitý pád vlády A. Lerrouxa, ale po viacerých politických kauzách boli v roku 1936 vyhlásené nové voľby, ktoré ovládla ľavicová strana Frente Popular, s podporou anarchistickej CNT (Confederación Nacional del Trabajo). Nikto nepredpokladal, že prijatá pozemková reforma sa dotkne mnohých španielskych poľnohospodárov. Vláda neurobila žiadne kroky k zabráneniu ďalších nepokojov, čo sa následne prejavilo vypuknutím konfliktu medzi ľavicou a anarchistickými falangami. Po vražde Josého Calvo Sotela, predstaviteľa národovcov, začali aj prívrženci pravice svoj boj

proti republike. (Chalupa, 2010, str. 147) Z vnútro politickej situácie, ktorá panovala začiatkom minulého storočia nám vyplýva, že Španielsko zažívalo hlbokú spoločenskú krízu. Prejavilo sa to na častých nezhodách medzi politikmi a nespokojným obyvateľstvom.

1.2 Zahraničná politika a vzťahy

V roku 1898 vypukla španielsko-americká vojna, ktorá bola ukazovateľom narastajúcej sily Spojených štátov. Hlavným problémom bola obchodná spolupráca medzi Kubou a USA. Kuba patrila medzi najdôležitejšie španielske kolónie, ale narastajúci kubánsky nacionalizmus postupne viedol ku strate španielskej nadvlády nad ostrovom. Španieli sa pokúšali o narušenie obchodných vzťahov a súčasne sa stupňovala krutosť na kubánskom obyvateľstve. Spojené štáty sa snažili vyriešiť situáciu diplomatickou cestou a ponúkli odkúpenie ostrova, ale Španielsko nechcelo prísť o svoju významnú kolóniu. V dennej tlači po celej Európe čelilo Španielsko vlne kritiky za neprimerané útoky na kubánskych obyvateľoch. (Kern, 1990, str. 510)

Zámienkou pre začiatok konfliktu sa stal výbuch americkej vojenskej lode, ktorá podľa Španielov kotvila bez súhlasu v kubánskom prístave. Výsledkom vojny bola devastujúca porážka od amerického námorníctva, ktoré disponovalo oveľa pokročilejšími technológiami a modernejšou výzbrojou. Po uzavretí mieru sa muselo Španielsko vzdať svojich kolónií na Kube, Portoriku, niekoľkých ďalších ostrovoch v Karibiku a Filipín. Strata týchto oblastí znamenala pre Španielsko potrebu stanoviť si nové priority a ciele svojej diplomacie. Španielsko začalo rozvíjať zahraničné vzťahy s krajinami Južnej Ameriky, Severnej Afriky a západnej Európy. (Kern, 1990, str. 510) Porážka vo vojne so Spojenými štátmi o územie Kuby je dodnes považovaná v očiach Španielov za jednu z najhorších v celej histórii, ktorá viditeľne oslabilo Španielsko ako koloniálnu veľmoc.

Ekonomická spolupráca s Francúzskom prinášala pozitívne výsledky v rámci francúzskych investícií do rozvoja španielskej textilnej výroby, železníc a baní. V roku 1902 ponúкло Francúzsko zriadiť španielsky protektorát v severnom Maroku v prípade, že uznajú francúzsku suverenitu nad južnou časťou Maroka. Veľká Británia považovala takúto dohodu za neadekvátnu a pohrozili potencionálnym konfliktom. V roku 1904 došlo ku britsko-francúzskej dohode, v ktorej Francúzi prenechali Britom územie Egypta a na oplátku

Británia prestala zasahovať do otázok týkajúcich sa prerozdelenia Maroka. Španielsko sa tak právoplatne zmocnilo severnej časti Maroka. (Kern, 1990, str. 342)

Územný zisk nenaplnil španielske očakávania, pretože vyžadoval vysoké finančné náklady na prevádzku vojenských základní. Územie bolo osídlené kmeňmi domorodých Berberov a pri snahe o jeho udržanie, bol konflikt s domorodcami prakticky nevyhnutný. Španielske obyvateľstvo nevidelo väčší význam ozbrojeného konfliktu, najmä kvôli možným stratám na životoch a vysokej finančnej záťaži pre štát. Vláda sa síce snažila vysvetľovať strategický a prestížny význam tohto územia, ale porážka v roku 1921 pri marockom meste Annual vyvolala ešte silnejšiu vlnu kritiky. (Humblebaek, 2015, str. 27)

V I. svetovej vojne zaujalo Španielsko neutrálny postoj, ale v kráľovstve prevládali rozdielne pohľady na možné spojenectvo a spoluprácu. Alfonzo XIII. s manželkou, britskou princeznou Viktóriou z Battenbergu, podporovali stranu Dohody aj vďaka nadviazaniu spolupráce v Maroku. Zvyšok kráľovskej rodiny zatiaľ mlčky sympatizoval s Trojspolkom. Britská a francúzska vláda podporovali prílev investícií do Španielska, aby si udržali dobré vzájomné vzťahy. Aj Nemecko si uvedomovalo výhody strategickú polohu Španielska. Nemecké ministerstvo zahraničných vecí ponúklo Španielsku pridať sa na ich stranu a dobyť spoločnými silami britský Gibraltar, ktorý bol kedysi španielskou kolóniou. Návrh však Španielsko rezolútne zamietlo a Nemecko sa tak muselo uspokojiť len so vzájomnou ekonomickou spoluprácou. (Kern, 1990, str. 246)

Bolo zjavné, že Španielsko sa snaží o udržanie si dobrých vzťahov na oboch stranách, ale spolupráca sa skomplikovala po nemeckom torpédovom útoku na britský civilný parník Sussex, na ktorom zahynulo aj niekoľko Španielov. Nemecko sa snažilo kompenzovať škodu obchodnou cestou. Ponúklo Španielsku svoje lode a výhodnú výmenu tovaru, ale Británia rázne zakročila a dala kráľovi Alfonzovi XIII. ultimátum aby nesúhlasil s ponukou, inak začne blokádu španielskych prístavov. Vývoj vojny a pripojenie sa Portugalska a Rumunska na stranu Dohody na chvíľu potlačili intenzívnu ekonomickú spoluprácu Španielska s Nemeckom. (Kern, 1990, str. 246) Španielsko by pravdepodobne nebolo schopné sa aktívne zúčastniť bojov, ktoré prebiehali cez I. svetovú vojnu. Predchádzajúci konflikt s USA nám odhalil nepripravenosť španielskej armády a jej zastaralú techniku. Neutralita bola jediným možným riešením ako ešte viac nezhoršiť už tak zlú situáciu v krajine.

Po vojne bola zriadená nemecko-španielska obchodná komora a úspešná spolupráca pokračovala aj za vlády M. Primo de Riveru, ktorý súhlasil s pomocou pri ťažbe hornín v Maroku, čím dopomohol k získaniu monopolného postavenia Nemecka v oblasti chemickej výroby v Španielsku. V období Druhej republiky súčasne prebiehal v Nemecku nástup nacizmu, ktorý si našiel prívržencov aj v radoch španielskych kritikov republiky a ich spolupráca prispela ku konfliktom pred občianskou vojnou. (Kern, 1990, str. 246)

1.3 Ekonomická a hospodárska politika

Na prelome storočia prichádzajú z Británie a Francúzska zahraničné investície na podporu španielskeho ťažkého priemyslu. Ťažba minerálov a ich zlúčenín tvorila hneď po poľnohospodárskych výrobkoch druhý najväčší export. V oblasti severného Španielska priniesla ťažba železnej rudy a striebra jeden z najväčších zdrojov príjmov. Baskicku sa podarilo vybudovať výrobné komplexy na stavbu lodí a železníc, zatiaľ čo Katalánsko sa zameriavalo na výrobu spotrebiteľského tovaru. (Kern, 1990, str. 181)

Pokrok priniesol rozvoj miest a nárast počtu ich obyvateľov. Madrid alebo Barcelona prekročili hranicu pól milióna obyvateľov. Na prvý pohľad mohli tieto zmeny naznačovať celoplošné zlepšenie ekonomickej situácie a sociálnej štruktúry, ale značná časť obyvateľstva naďalej pracovala v poľnohospodárskej sfére, ktorá bola zasiahnutá chudobou. (Cortazár, 1999, str. 338)

Podľa historika Pedra Carasa boli až $\frac{3}{4}$ obyvateľov ovplyvnených chudobou, ktorá síce nebola na hranici prežitia, ale akékoľvek výkyvy úrody alebo smrť živiteľa rodiny by mali na ich finančnú situáciu negatívne. Dopady Cirkevné a štátne príspevky sa snažili pomôcť ľuďom v núdzi, ale dokázali pokryť iba malú časť obyvateľstva. Historici sú toho názoru, že na ekonomických problémoch Španielska začiatkom 20. storočia niesli podiel menej kvalitná pôda, limitované množstvo prírodných zdrojov a zastaraná cestná a železničná sieť. Rovnaký podiel na situácii mala aj politická situácia, plná rozporov. Vláda videla pomoc poľnohospodárstvu v znížení armádneho rozpočtu a zmene daňového systému. Toto opatrenie by však narušilo stabilitu a štruktúru strednej triedy, preto túto alternatívu nakoniec zamietla. (Chalupa, 2016, str. 426)

Veľký počet obyvateľov, primárne mužov z vidieckych oblastí, emigrovalo za prácou do Južnej Ameriky alebo Severnej Afriky, ale vďaka pravidelným finančným remitenciám si Španielsko udržalo pozitívnu platobnú bilanciu. Nové vedecké objavy

a modernizácia priemyslu priniesli v druhom desaťročí 20. storočia zdokonalenie výroby v chemickom, potravinárskom alebo energetickom priemysle. (Kern, 1990, str. 181).

Neutralita priniesla Španielsku na jednu stranu zvýšenú výrobu a nevídaný hospodársky rast, vďaka možnosti zásobovať obe strany konfliktu. Na druhú stranu začali podnikatelia nerozumne míňať svoje peniaze na zbytočný prepych. Lepšia ekonomická situácia so sebou priniesla súčasný nárast cien potravín a stúpajúcu infláciu. Jej dopady mohli podnikatelia zmierniť zvýšením plátov robotníkom, k čomu ale nedošlo a rozvoj krajiny tak mal negatívny vplyv na nižšie triedy. Koniec vojny bol miernym šokom aj pre obyvateľstvo, ktoré si počas konfliktu finančne polepšilo. Neprichádzalo také množstvo kontraktov zo zahraničia, zisky stagnovali a niektorí podnikatelia vo veľkom prepúšťali či dokonca zbankrotovali. Robotníci a odbory sa búrili proti nerovnováhe pomerov a často krát násilne žiadali zmenu. (Chalupa, 2016, str. 438) Ekonomickú situáciu Španielska cez I. svetovú vojnu môžeme považovať za veľmi kontroverznú. Štát aj podnikatelia mali unikátnu príležitosť podporiť svojimi investíciami výrobné podniky a konkurovať tak krajinám západnej Európy, ktorú však nevyužili.

Za vlády M. Primo de Riveru bola pomocou štátnych dotácií na podporu verejných prác dosiahnutá modernizácia ekonomiky. Začalo sa s výstavbou a zlepšením stavu ciest a železníc, ktoré v 20. rokoch minulého storočia patrili k jedným z najlepších v Európe. Napriek protekcionizmu sa podarilo v krajine strojnásobiť zisky z ťažkého priemyslu, ktorý prispel k výraznému zníženiu nezamestnanosti. Rast ekonomiky je dobre viditeľný na demografickom trende. Koncom 20. rokov sa populácia Španielska pohybovala na úrovni necelých 24 miliónov obyvateľov, čo predstavovalo 11% nárast v porovnaní s predchádzajúcim desaťročím. K rastu dopomohlo aj vytváranie pracovných výborov, ktoré po vzore fašistického Talianska centralizovali pracovnú silu a nedochádzalo ku pracovným štrajkom. (Humblebaek, 2015, str. 32)

Mestá, v ktorých kedysi prevládala len najbohatšia vrstva obyvateľov, v časoch ekonomickej prosperity ponúkali možnosti aj pre robotnícku triedu. V priemyselných oblastiach sa začalo s výstavbou bytových komplexov, ktorá umožnila migráciu pracovnej sily. Zmena z vidieckeho prostredia však nebola pre mnohých jednoduchá. Znamenala rýchlejšie životné tempo, nevídaný industriálny pokrok, začali sa prejavovať odlišnosti v tradičnej kultúre a zvykoch. Automobilová doprava nahradila kone a zavedenie

autobusových liniek v odľahlých regiónoch sa stalo symbolom modernizácie krajiny. (Cortazar,1999, str. 340)

Španielsku sa podarilo za 25 rokov zdvojnásobiť štátne príjmy, napriek regionálnym alebo sociálnym nerovnostiam, čo viedlo ku zníženiu rozdielov v porovnaní s inými európskymi krajinami. Príchod svetovej hospodárskej krízy, ktorá zasiahla Ameriku a neskôr aj Európu, ukončil do tej doby najväčší rozkvet Španielska. (Casanova, 2014, str. 102) Z ekonomického hľadiska môžeme hodnotiť vládu generála Primo de Riveru ako jedno z najprosperujúcejších období minulého storočia. Španielsko patrilo niekoľko rokov medzi jednu z najrýchlejšie sa rozvíjajúcich krajín vtedajšej Európy.

V období Druhej republiky nastalo odlišné vnímanie majetku zo strany ľavice, podporujúcej súkromné vlastníctvo a na druhej strane socialistov, ktorí presadzovali znárodňovanie. Nebola to jednoduchá situácia, pretože vlastníctvo majetku na vidieku bolo príliš komplikované a stále existovalo viac ako dva milióny ľudí bez vlastnej pôdy. O problémoch svedčí aj fakt, že 91% väčšina drobných hospodárov obrábala len pätinu celkovej pôdy a 9% bohatých statkárov jej vlastnilo viac ako polovicu. Vláda sa snažila o nápravu agrárnou reformou, ale obrovské obavy z vyvlastňovania a prerozdelenia pôdy boli dôvodom pre masívne protesty. Obyvateľstvo zatracovalo republiku pre jej pasívny prístup v oblasti poľnohospodárstva, ale hlavným dôvodom nebola politická apatia, skôr vážny nedostatok finančných zdrojov v štátnej pokladnici. (Chalupa, 2010, str. 143)

2 Frankistické Španielsko

2.1 Vznik frankizmu v kontexte európskeho politického vývoja

V nasledujúcej kapitole stručne poukážeme život Francisca Franca a jeho vojenskú a politickú cestu k moci. Francisco Franco Bahamonde, svojho času najmladší generál a jedna z najvýznamnejších osôb španielskej histórie, sa narodil 4. decembra 1892 ako druhý z troch bratov v mestečku El Ferrol, na severnom pobreží Španielska. Rodina Franco patrila po niekoľko generácií k rešpektovaným príslušníkom vojenského námorníctva a od Francisca sa očakávalo pokračovanie v tejto tradícii. Značná redukcia nábora nových uchádzačov prinútila Francisca Franca prehodnotiť svoju budúcu kariéru a v štrnástich rokoch sa prihlásil na vojenskú akadémiu v Toledu. Mladý kadet čelil posmeškom od svojich spolužiakov kvôli nízkemu vzrastu a vysokému tónu hlasu, ale nevenoval tomu väčšiu pozornosť a vďaka svojej kludnej povahe a sebaovládaniu išiel za svojim cieľom. V roku 1912 začal svoju profesijnú kariéru nasadením v Maroku. Preukázal disciplínu, guráž a odhodlanosť postaviť sa nepriateľovi, čo pre vojakov nasadených v Maroku nebolo príliš obvyklé. Francov patriotizmus, národná hrdosť a veliteľské úspechy mu dopomohli k rýchlemu kariérenému rastu a už v roku 1928 sa stal veliteľom vojenskej akadémie v Zargoze v roku 1928. (Payne, 1987, st. 73)

Život na zahraničnom fronte vystriedal mestský ruch a nadväzovanie nových kontaktov vo vyšších spoločenských vrstvách. Medzi dva aspekty daného obdobia, ktoré výrazne ovplyvnili Francov život, možno zaradiť silné protikomunistické cítenie spoločnosti a návštevu vojenskej akadémie v Drážd'anoch. Francisco Franco bol fascinovaný vojenskou morálkou a podľa historika Paula Prestona z časti sympatizoval so snahou Nemecka o zrušenie obmedzení Versaillskej zmluvy. (Preston, 1993, str. 67)

Vrcholiaca vnútropolitická a medzinárodná kríza sprevádzajúca Španielsko zasiahla aj pracovný život Francisca Franca. Vláda Druhej republiky zrušila vojenskú akadémiu v Zargoze kvôli nedostatku financií. Franco to vnímal ako nepochopiteľné rozhodnutie a preto vyjadril svoj jasný nesúhlas v liste adresovanom vláde. Vinu za súčasný stav krajiny neprisudzoval len vláde, ale mrzela ho aj ľahostajnosť ostatných európskych krajín, že sa napriek hospodárskej kríze nesnažili o pomoc chudobnému Španielsku. Napriek vnútornému hnevu sa v ranej fáze republiky nezapájal do pokusov o štátne prevraty a vo výsledku to dopomohlo k pozitívnemu vplyvu na jeho kariéru. (Bachoud, 2000, str. 122)

V roku 1932 sa stal hlavným veliteľom posádky v Palma de Mallorca, kde nadobudol nové, vplyvné kontakty. Narastajúca nespokojnosť ľavice, s podporou komunistov a separatistov, vyústila v roku 1934 do revolúcie. Jediným spôsobom ako potlačiť povstanie bolo mobilizovanie vojsk. Francisco Franco bol rozkazom ustanovený za poradcu ministra vojny, avšak disponoval privilégiami, ktoré mu dovolili sa do značnej miery angažovať na potlačení povstania. Straty na obidvoch stranách boli enormné, ale do popredia udalosti sa dostala brutalita vojsk páchaná na obyvateľstve. Francisco Franco považoval konanie armády za nutné, aby sa zabránilo šíreniu komunizmu a podobných totalitných foriem. (Bachoud, 2000, str. 123) Z predchádzajúcich faktov je zrejmé, že Francisco Franco bol veľmi schopný vojenský veliteľ a prejavoval silné národné cítenie voči Španielsku.

V nasledujúcom roku bol Francisco Franco, na podnet pravicového krídla CEDA, zvolený za náčelníka generálneho štábu. Bol považovaný za ideálneho adepta na obnovenie vojenského potenciálu, ktorý bol po vzniku republiky limitovaný nedostatkom financií. Každý si uvedomoval, že prípadný ďalší prevrat nebude bez armády možný. Úradníci z radov republiky boli nahradení vojenskými veliteľmi, ktorých Francisco Franco považoval za lojálnych a skúsených. CEDA sa obávala ďalšieho stretu záujmov s krajinou ľavicou a preto za účasti Francisca Franca začali rokovania s nemeckými zbrojárskymi firmami s cieľom modernizácie výzbroje španielskej armády. (Preston, 1993, str. 118)

Dňa 21.2.1936, po víťazstve ľavicového Ľudového frontu vo voľbách, odvolal nový minister vojny Franca z postu náčelníka generálneho štábu a bol ustanovený do novej funkcie vrchného veliteľa na Kanárskych ostrovoch. Dôvod bol jednoznačný, ľavica si pamätala potlačenie povstania z roku 1934 a Francisco Franco by vo funkcii náčelníka generálneho štábu predstavoval prílišnú hrozbu. (Preston, 1993, str. 118)

Zatiaľ čo v Madride narastali nepokoje, Francisco Franco trávil svoj čas na Tenerife, kde bol pravidelne informovaný o stave situácie a nevyhlásil zapojenie sa do prevratu, v prípade ohrozenia suverenity totalitnými silami. V jeho doterajšej kariére nebol nikdy súčasťou pokusu o vyvolanie puču. Povaha a dravosť mu vždy otvorili cestu osobného rastu v súlade so zákonom, ale nezatracoval revolucionárov, častokrát blízkych priateľov, ktorí sa snažili o povstanie. Krajná situácia, ktorá panovala v lete 1936 napokon zmenila Francov postoj k ochrane záujmov Španielska. Pôvodne nemal v úmysle započat' boj proti republike, ale vražda pravicového politika Calvo Sotela predstavovala časovanú bombu spoločenských

nálad. Uvedomoval si blížiacu sa hrozbu a svojou nepredvídateľnosťou v konaniach a vyslúženým rešpektom medzi dôstojníkmi armády a predstaviteľmi konzervatívnej politiky bol predurčený na zásadné zmeny, ktoré otrasú základmi Španielska. (Bachoud, 2000, str. 135)

2.2 Španielska občianska vojna

Dňa 17. júla 1936 začalo vojenské povstanie v marockej Melile, významnom meste v období španielsko-marockej vojny. Vzbúrenci obsadili verejné budovy, úrady a letisko v mene generála Francisca Franca, vrchného veliteľa síl v Maroku a vyhlásili stanné právo. Prívrženci ľavicového Ľudového frontu boli pri pokuse o útek zatknutí alebo nemilosrdne popravení. V rovnakom čase sa F. Franco osobne zúčastnil obsadenia ostrova Las Palmas, kde emotívne odvysielal vo všetkých kanárskych a španielsko-marockých rádiách svoj manifest. Vyzval vojakov a dôstojníkov armády aby nepodporovali vládu, ovplyvnenú zahraničím a bojovali za svoju vlasť v duchu hesla francúzskej revolúcie sloboda – rovnosť - bratstvo. (Thomas, 1994, str. 220) Môžeme konštatovať, že úspešné pôsobenie Francisca Franca v Maroku v roku 1912 zohralo dôležitú úlohu pri nadviazaní spolupráce so španielskym zahraničným vojskom.

Predseda vlády Casares Quiroga nariadil vyslať niekoľko vojenských lodí na potlačenie povstania v Maroku. Súčasne však nerozhodná vláda zo začiatku zakazovala falangám a gardistom aby poskytlí vybavenie pre ľavičiarov, ktorí chceli ochrániť republiku. Toto nerozumné rozhodnutie do značnej miery následne ovplyvnilo vývoj povstania. (Thomas, 1994, str. 220)

Adolf Hitler a Benito Mussolini vyjadrili svoju plnú podporu odboju Francisca Franca. Fašistické Nemecko šikovne využilo olympijské hry, ktoré sa konali v Berlíne v lete roku 1936, na vytvorenie mylnej predstavy o mierových úmysloch Tretej ríše. Koncom júla dostali Francove sily niekoľko transportných lietadiel, bombardérov a stíhačiek. Vytvorením leteckého mostu sa podarilo prepraviť vyše 13 tisíc vojakov cudzineckej légie a povstalcov z Maroka na územie južného Španielska. Nemecko malo predstavu o vytvorení satelitného štátu a získaní strategického priestoru za pomoci falangistu José Antonia Primo de Riveru, ale po jeho vražde sa obrátili na generála Francisca Franca. (Kuhne, 1986, str. 9)

Koncom septembra sa Francove vojsko priblížilo k Madridu, ale namiesto rýchleho a prekvapivého útoku sa rozhodol vyčkať a doplniť zásoby. Sovietsky zväz a jeho armáda,

podporujúca druhú stranu konfliktu, zatiaľ vyzbrojila obrancov Republiky tankami, lietadlami a potrebným vybavením. Občianska vojna začala byť, napriek snahe Británie a Francúzska o nezasahovanie do vnútorných záležitostí Španielska, stretom medzinárodných záujmov. Na prelome roka 1937 prebehli neúspešné pokusy o narušenie obrannej línie Madridu a národovci boli natoľko oslabení, že Franco bol nútený prehodnotiť svoj postup a dobytie hlavného mesta muselo počkať. (Payne, 2011, str. 129)

Materiálna pomoc od Hitlera a Mussoliniho bola rozhodujúcim faktorom, ktorý zabránil Francovej porážke pri Madride. Taliansko mobilizovalo v tomto roku približne 40 tisíc mužov a ku koncu vojny táto pomoc čítala cez sto tisíc mužov. (Deschner, 2014, str. 43). Francov odboj nebol bez zahraničnej pomoci schopný vzdorovať obrancom republiky. Najväčší problém by totiž pre nacionalistov neskôr predstavoval nedostatok zásob, zbraní a munície.

Dve tretiny bývalých obrancov republiky na severe Španielska, ktorí prežili, sa postupne pridali na stranu nacionalistov. Tento fakt je podľa Raymonda Carra často krát prehliadaný, pričom aj vďaka ich zapojeniu predstavoval počet Francovej armády v roku 1938 vyše 500 tisíc mužov. (Carr, 1971, str. 198)

Na mnohých územiach, obsadených nacionalistickou armádou, obnovovali pravicové zoskupenia svoju politickú činnosť. Rôzne monarchistické a klerikálne fašistické organizácie dúfali, že zviditeľnenie sa a podpora prejavovaná pučistom prispeje po vojne k dosiahnutiu ich lepšieho postavenia po vzniku novej vlády. (Einhorn, 1962, str. 124)

Po roku od začiatku vypuknutia vojny mal Franco v rukách absolútnu moc nad štátom, ovládal vrcholnú politiku a jeho jednotky dobyli väčšinu dôležitých strategických miest. O vojne bolo viac-menej rozhodnuté, ale Franco nebol spokojný s výsledkom a nechcel ju skončiť pokiaľ nedosiahne finálny výsledok. Nachádzal sa vo veľmi priaznivej situácii, ktorá mu dovoľovala diktovať tempo a smer jeho krokov. Snažil sa o odvolanie zahraničných vojsk, či už nemecko-talianskych alebo republikánskych interbrigadistov. Konflikt by sa tak obmedzil na národné záujmy a predišiel by prípadným intervenciám v budúcnosti. V októbri 1937 vymenoval Národnú radu, po vzore Falangy bol zavedený pozdrav „Nech žije Španielsko!“, umocnený o dvojitý pokrik mena „Franco“. (Bachoud, 2000, str. 182)

Nemecko sa dohodlo so Španielskom na spoločnej dohode o vydávaní a prenasledovaní všetkých nepriateľov štátu, ktorí by ohrozovali ich politiku. Záujmy iných

štátov o pozitívne vzťahy s Francom boli stále zreteľnejšie a aj bývalé Československo sa ako jedno z mnohých pokúsilo o nadviazanie spolupráce. Republikánska vláda čelila zúfalej snahe o udržanie situácie v ich prospech. Zásobovanie zo strany ZSSR sa komplikovalo, pučisti disponovali značnou prevahou, vrátane zahraničnej podpory a civilné obyvateľstvo si želalo definitívny koniec vojny. V januári 1939 po márnej snahe obrancov bola dobitá Barcelona a tisíce utečencov spolu so zvyškami miestnej obrany sa dali na útek ku hraniciam Francúzska. (Cílek, 2004, str. 382)

Posledný, rozhodujúci úder zasadili nacionalisti v Madride 1. apríla 1939 s prehlásením, že sa im podarilo odzbrojiť a zajať stúpencov republiky. Franco, ako nový vodca, sa prihovril občanom Madridu. Vo svojom prejave sľúbil mier pre Španielsko a to, že nedovolí narušiť suverenitu štátu, za ktorú urputne bojovali. Po víťazstve nacionalistov začalo prenasledovanie tisícov obyvateľov, ktorých špecializované súdy posielali do väzenia alebo na nemilosrdnú smrť. Väzni si mohli skrátiť svoj trest prácou pri obnove vojnou zničenej krajiny. Táto pracovná sila pozostávala z tisícov mužov a žien. Pre lepšiu predstavu o množstve uväznených si môžeme porovnať stav nápravných zariadení pred a po skončení občianskej vojny. V období Druhej republiky sa vo väzeniach nachádzalo v priemere 8000 väzňov, zatiaľ čo v rokoch 1939-40 ich počet stúpol na vyše 250 tisíc. (Crozier, 1967, str. 279)

Nedostatok potravín a tovaru dennej potreby bol vyriešený zavedením obmedzení formou potravinových lístkov, ktoré boli v platnosti až do začiatku 50. rokov. V máji 1939, pár mesiacov pred vypuknutím druhej svetovej vojny, si Franco sám sebe udelil najvyššie vojenské vyznamenanie. Súčasne odovzdaním Meča víťazstva najvyššiemu hodnostárovi cirkvi formálne spečatil vzájomnú spoluprácu a podporu svetskej a cirkevnej moci, ktorá bola dovtedy od začiatku storočia značne rozpoltená. (Chalupa, 2011, str. 396)

2.3 Druhá svetová vojna - netradičná neutralita

Španielska občianska vojna jednoznačne pretransformovala Francovu osobnosť z človeka s nadhľadom a sebareflexiou na samolúbeho, arogantného a ctižiadostivého diktátora. S túžbou po moci vznikli nové, do veľkej miery utopistické plány do desať rokov vybudovať námorné a vzdušné sily na svetovej úrovni. So Španielskom mnohí počítali ako s krajinou, ktorá sa v správny čas pripojí na jednu alebo druhú stranu a bude kľúčová vo vzniknutom konflikte. (Payne, 2011, str. 188)

Počas druhej svetovej vojny, napriek neutralite, nebolo pochýb o väčšej náklonnosti nacionalistického Španielska na stranu Nemecka a Talianska, mocností, ktoré sa zaslúžili o výsledok občianskej vojny. (Payne, 2008, str. 44) S odkazom na tento fakt je zrejmé, že Francisco Franco si uvedomoval dôležitosť dobrých zahraničných vzťahov, ale jeho prioritou bolo konať v najlepšom možnom záujme pre Španielsko.

Dňa 4. septembra 1939, deň po vyhlásení vojny Spojeného kráľovstva a Francúzska Nemecku, zaujalo Španielsko rovnako ako v I. svetovej vojne neutrálny postoj. Občianska vojna poznamenala ekonomiku a HDP krajiny bol hlboko pod úrovňou predvojnového obdobia. Bolo by veľmi naivné si myslieť, že Španielsko by bolo od začiatku schopné zúčastniť sa na II. svetovej vojne a pokrývať všetky s tým spojené náklady len pár mesiacov po skončení vlastného občianskeho konfliktu. Franco sa spoliehal na finančnú podporu od zoskupenia Osy, ale vojnové obdobie nedovoľovalo jej členom vynakladať dostatočné prostriedky na pomoc Španielsku. Naopak pomoc našiel v krajinách západnej Európy, konkrétne v Británii, Francúzsku a USA, ktorí poskytli úvery a umožnili import tovaru. Táto spolupráca nebola španielskej vláde príliš po vôli, ale bola najlepším možným riešením pre trpiacu ekonomiku. (Payne, 2008, str. 44) Vývoj týchto okolností nám naznačuje, že Franco videl v neutrálnom postoji Španielska možné výhody. V I. svetovej vojne nevyužila vláda naplno skrytý potenciál zahraničnej spolupráce a generál nechcel túto chybu v podobne ťažkých ekonomických časoch opakovať.

Situácia v krajine bola náročná aj pre desaťtisíce utečencov, ktorí utkali z krajín strednej a západnej Európy pred postupujúcimi nemeckými vojskami. Migrácia nebola len záležitosťou financií, ale zaťažením rozpočtu a nedostatkom potravín, vyvolávala aj kontroverziu vo vzájomných španielsko-nemeckých vzťahoch. Medzi uchádzačmi o azyl bola aj značná časť sefardských židov, pôvodom zo severnej Afriky, ktorí po stáročia žili na území Španielska a Portugalska. (Crozier, 1967, str. 362)

Dlhy, hlad, choroby a sociálne problémy boli každodenným obrazom krajiny a viedli ku vzniku ilegálnych hnutí. Riešenie tejto situácie videl Franco v podpore strednej vrstvy a odhaľovaní aktérov čierneho trhu a korupcie. Francovo opovrhovanie socialistickým a zároveň kapitalistickým režimom malo za následok vznik centrálného hospodárstva podľa jeho predstáv. Cieľom bolo vybudovať politické nástroje na udržiavanie poriadku v podobe právnych a policajných opatrení podobných diktátorskému režimu. Aj najmenšie náznaky liberalizmu v ňom vyvolávali strach z odporu a preto presadil zákon, ktorý potláčal

akékoľvek prvky komunizmu a slobodomurárstva. Nový zákonník práce zakázal všetky formy demonštrácií a štrajkov, ktoré by boli následne označené ako útok proti štátu. (Bachoud, 2000, str. 276)

Aj po obsadení Francúzska nemeckými vojskami môžeme pozorovať Francovu vynaliezavosť v nenápadnom presadzovaní vlastných záujmov. Pod zámienkou udržania rovnováhy a neutrality obsadili španielske vojská marocký prístav Tanger, ktorý udržiavali pod svojou kontrolou až do konca vojny. Španielske prístavy sa stali domovom pre nemecké a talianske ponorky, ktoré tu dopĺňali palivo. Po prepadnutí Sovietskeho zväzu - operácia Barbarossa - vytvorila španielska armáda tzv. Modrú divíziu, ktorá nasledujúce dva roky bojovala proti komunistom v uniformách nemeckého Wehrmachtu. (Cílek, 2004, str. 423)

Pôvodné kľúčové vzťahy s Nemeckom a Talianskom začali postupom času strácať na sile. Zvrat vojny v bitke pri Stalingrade a úspešný postup Britov v Afrike donútili Francisca Franca zmeniť svoj postoj k takzvanej neutralite, ktorú presadzoval. Ako sa vojna blížila ku koncu, objavila sa nová myšlienka budúceho smerovania režimu. Vzhľadom k vývoju vojny v prospech Západu, musela byť fašistická predstava vládnutia jednoznačne odmietnutá. Hlavným znakom prichádzajúcej zmeny mala byť úzka spolupráca s cirkvou. Bolo potrebné reformovať zákony týkajúce sa justície a občianskych práv. Mnohí členovia duchovenstva boli menovaní do rôznych politických funkcií štátu. Cieľom bolo získať si takto priazeň Vatikánu a zlepšiť zahraničné vzťahy s demokratickými krajinami. (Payne, 1999, str. 402)

S blížiacim sa koncom vojny Franco začína pociťovať aj vzrastajúce výhrady voči vládnuceму režimu. V tajnosti ho kritizovali nespokojní falangisti, pretože nepodporoval fašistickú ideológiu podľa ich predstáv a na strane verejnosti to boli zase monarchisti, ktorí očakávali výraznejšie sľubované zmeny. (Crozier, 1967, str. 383)

Nesúhlas s režimom vyjadrila aj vyše päťtisícová skupina partizánov, ktorým sa podarilo prebojovať sa do vnútrozemia a pripojili sa k odporcom režimu, ktorí aktívne vystupovali už od roku 1939. Ich niekoľkoročné snaženie bolo dovedy neúspešné, aktívne potláčané štátnou mocou a mnohí povstalci boli buď popravení alebo sa zachránili emigráciou do zahraničia. (Chalupa, 2011, str. 402)

Súčasťou Jaltskej konferencie spojencov boli okrem iného aj rokovania o vytvorení Organizácie spojených národov a podmienkach členstve jednotlivých krajín v nej. V júni 1945 bolo schválených 51 štátov, spĺňajúcich podmienky na prijatie do OSN. Španielsko ale

nebolo, aj napriek dlhým rokovaniam, akceptované, z dôvodu nedávnych udalostí a úzkeho prepojenia s Nemeckom a Talianskom. Koniec vojny tak mal pre neutrálne frankistické Španielsko prevažne negatívny dopad. (Dankelmann, 1970, str. 248)

Obdobie vojny odhalilo aj zásadné nedostatky v novej byrokratickej a administratívnej štruktúre štátu, spolu s rôznorodými názormi na fungovanie režimu. Za celú dobu existencie svojho režimu Franco nečelil toľkej nespokojnosti a politickej kontroverzii v otázkach vojenského smerovania krajiny ako práve počas II. svetovej vojny. Táto skúsenosť posilnila jeho odhodlanie a vieru v úspešné eliminovanie nedostatkov režimu. (Payne, 1987, str. 342)

2.4 Najväčšia sláva režimu - 50. a 60. roky

V nasledujúcej kapitole sa zameriame na najvýznamnejšie roky Francovej vlády. Cenzurovaná a kontrolovaná tlač úmyselne špinila zahraničnú, ale aj domácu aktivitu ľudí, ktorí sa domáhali politickej zmeny. Brutálne potláčanie nepriateľov režimu sa nieslo v propagandistickom duchu hrdinského a morálneho konania proti komunizmu a slobodomurárstvu. (Preston, 1993, str. 594)

V roku 1947 bol prijatý nový zákon, pojednávajúci o nástupníctve a prezentovaní režimu ako monarchie. Podľa tohto zákona sa Franco stal nekorunovaným kráľom a doživotným vládcom krajiny, s možnosťou určiť svojho nasledovníka spomedzi členov kráľovskej rodiny. (Kern, 1990, str. 227)

Rastúca moc komunistov bola v 50. rokoch hlavnou témou medzinárodnej politiky. Franco bol vďaka svojmu negatívnemu postoju k tejto otázke podporovaný viacerými krajinami západnej Európy, ktoré mali záujem o úspešnú medzinárodnú spoluprácu so Španielskom. Pri vzniku NATO v roku 1949 mali Spojené štáty americké hlavné slovo pri udelení súhlasu so začlenením Španielska do Severoatlantickej aliancie. Tento návrh bol zamietnutý, rovnako ako ekonomická podpora Španielska v rámci Marshallovho plánu. Prvým krokom v čiastočnej integrácii Španielska so západnými demokratickými krajinami bola až účasť v Poštovej únii, o ktorú sa zaslúžil premiér Carrero Blanco. Napriek prvotným vnútropolitickým nezhodám videl C. Blanco spoluprácu Španielska a USA ako najlepšie riešenie v oblasti zahraničnej politiky. (Bachoud, 2020, str. 339)

Počas celého obdobia Francovho režimu bolo jeho hlavným cieľom zmodernizovať poľnohospodárstvo a zlepšiť životný štandard obyvateľstva. Hoci sa k moci nedostal

podobným spôsobom ako diktátor Primo de Rivera, už za jeho vlády si uvedomoval, že krajina prosperuje len vtedy, keď dominuje poriadok a stabilita. Obdobie republiky ho utvrdilo v tom, že akýkoľvek materiálny pokrok nebude fungovať bez riadneho poriadku v krajine. Minister práce José Antonio Girón preto dostal za úlohu zlepšiť pracovné podmienky v krajine. Vďaka štátnym subvenciám sa mu v priebehu niekoľkých rokov úspešne podarilo odstrániť vysokú nezamestnanosť. Bola zavedená peňažná podpora pre starých, chorých a tehotné ženy v duchu britského sociálneho štátu, ktorým sa inšpiroval. (Crozier, 1967, str. 419)

Medzi ambiciózne ciele ako bojovať so sociálnym a ekonomickým problémom možno zaradiť aj určitý experiment zameraný na poľnohospodársku výrobu v jednej z najzaostalejších oblastí Španielska v Badajoze. Veľký prílev investícií do tohto projektu mal zabezpečiť výstavbu modernej infraštruktúry, elektrární a obytných zón. V danej oblasti došlo ku miernemu zlepšeniu životných podmienok, ale finálna predstava o naštartovaní ekonomiky tohto regiónu bola v nedohľadne a množstvo ľudí odišlo za prácou do miest. Poľnohospodárstvo zažívalo v týchto rokoch výkyvy úrody, ktoré donútili vládu importovať obilie z iných krajín, čo malo za následok hraničný pokles valutových rezerv. (Chalupa, 2017, str. 412)

V auguste 1953 bol podpísaný konkordát, ktorý rozšíril nezávislosť španielskej cirkvi. Ďalšou súčasťou dohody bolo oslobodenie od akejkoľvek cenzúry v publikáciách, zaoberajúcich sa náboženskými aférami, spojenými s protestantizmom, ktorý bol v Španielsku utláčaný. Snaha o presadzovanie katolicizmu sa prejavovala v školstve a každodennej tlači. Počet katolíckych škôl postupne rástol a svoj vrchol dosiahol v roku 1960, kedy polovica všetkých stredoškóľakov navštevovala katolícke školy. Tretinu dennej tlače v Španielku tohto obdobia vydávali spolky patriace pod duchovenstvo. (Payne, 1987, str. 420)

Dôležitým míľnikom zahraničnopolitickej orientácie Španielska bolo uzatvorenie bezpečnostného paktu s USA, ktorý zabezpečil prílev potrebných finančných prostriedkov. Prevažná časť peňazí putovala na výstavbu ciest, prístavov a obranného priemyslu. Na oplátku poskytol Franco priestory na vybudovanie vojenských základní a zásobovacích stredísk pre americkú armádu. (Preston, 1993, str. 623)

Francovi sa tak podarilo dosiahnuť svoj cieľ: koniec nezáujmu mocností o zahraničnopolitické postavenie Španielska, právo prezentovať sa ako spojenec Spojených

štátov a naštartovanie národnej ekonomiky. Cenou za túto významnú pomoc bola čiastočná strata suverenity, potenciálne ohrozenie územia v atómovom veku a trhliny vo Francovej vízií o sebestačnom, modernom Španielsku. (Preston, 1993, str. 623)

V roku 1957 bola predstavená reforma štátnej správy. Ustúpilo sa od úplnej autokracie a zároveň bol načrtnutý nový model ekonomického smerovania. Na čele reformy stála skupina technokratov, znalcov z ekonomickej a právnej sféry, ktorí bez akejkoľvek politickej zmeny režimu dopomohli ku španielskej kapitalistickej integrácii. Dôvodom tejto zmeny bola nevyrovnaná platobná bilancia a narastajúca inflácia. (Casanova, 2014, str. 256)

V priebehu rokov 1961 až 1964 zaznamenával hospodársky rozvoj krajiny, vďaka zahraničným investíciám, najlepšie výsledky od začiatku Francovej vlády a krajina sa stala atraktívnou destináciou turistického ruchu. Súčasný stav vyhovoval Francovým predstavám a po rokoch nie úplnej istoty začal nachádzať vnútorný pokoj. Dôkazom toho bol aj jeho súhlas so založením katedry katalánskeho jazyka a literatúry na univerzite v Barcelone. Vypočul tak národné požiadavky a pokusy o hlbšiu integráciu katalánskeho obyvateľstva do spoločnosti. (Bachoud, 2000, str. 420)

Dôležitou súčasťou frankistického Španielska v 60. rokoch bola transformácia štruktúry národnej ekonomiky a zároveň zmena sociálnych vrstiev. Z poľnohospodárskeho štátu sa stáva priemyselná krajina, vyrábajúca konkurencie schopné autá a kapitálovo náročnejšie produkty. V očiach španielskeho obyvateľstva a predstaviteľov vrcholnej národnej politiky vyzerala hospodárska situácia, v porovnaní s predchádzajúcimi rokmi, veľmi dobre. Faktom ale zostáva, že napriek prílevu financií trpela štátna pokladňa dlhodobým nedostatkom a priaznivý vývoj bola len chvíľková záležitosť. Jednou z príčin bol neefektívny systém výberu daní, ktoré boli najnižšie v rámci krajín OECD. (Chalupa, 2010, str. 161)

Devalvácia národnej meny spôsobila pokles importu do krajiny a znížila sa kúpna sila, ale zahraničné firmy boli ochotné investovať do miestnych firiem a tým podporovať export. HDP krajiny narástol približne o 7%, čo sa odzrkadlilo rastom životnej úrovne obyvateľstva a demografickej krivky. Pôrodnosť sa zvýšila o viac ako 11% a populácia Španielska čítala na konci desaťročia 34 miliónov obyvateľov. (Humblebaek, 2015, str.71.)

Pozitívny vývoj krajiny sa odzrkadlil aj na zmiernení cenzúry a prezentovaní slobody slova. Policajný štát, ktorý donedávna zatýkal každého rebela, ustupoval do úzadia. Takéto uvoľňovanie postupne umožnilo vznik novej opozície, robotníckych a študentských spolkov

a dokonca aj duchovenstva, ktoré mohli prezentovať svoje názory bez hrozby prenasledovania štátnou mocou. (Kern, 1990, str. 229)

S ubiehajúcimi rokmi začínala v spoločnosti rezonovať aj dôležitá otázka ďalšieho fungovania režimu po prípadnej Francovej smrti. Vo viacerých regiónoch sa začala prejavovať značná neistota, hraničiaca až s obavou o ďalší vývoj krajiny. Všeobecne panoval názor, že všetko je pripravené na ďalšie vládnutie určitej dynastie po vzore Franca, ktorá môže pokračovať desiatky rokov. Aj medzi najbližšími prívržencami režimu vládli rozpaky, až pokiaľ sám Francisco Franco v roku 1969 neoznámil meno svojho nástupcu. Stal sa ním princ Juan Carlos, vnuk Alfonza XII., čím sa Franco prihlásil k duchu monarchie, ktorú rešpektoval. Otázka ohľadom nástupcu trónu bola vyriešená, ale v popredí ostával fakt, že nikto nevedel akým smerom sa bude vyvíjať budúcnosť krajiny po Francovej smrti. (Payne, 1987, str. 536)

3 Koniec režimu a jeho dôsledky pre Španielsko

3.1 Posledné roky vlády Francisca Franca – sedemdesiate roky

Spoločenská kríza, ktorú Španielsko zažívalo na prelome šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov, úzko súvisí s psychickým a fyzickým zdravím generála Francisca Franca. Vtedy už sedemdesiat sedem ročný Franco sa snažil o udržanie absolútnej politickej moci v krajine, ale s pribúdajúcim vekom sa začali objavovať zdravotné komplikácie a neuvážené rozhodnutia, ktoré ovplyvňovali politický vývoj Španielska. Štátne policajné zložky začínali mať čoraz väčší problém dohliadať na dodržiavanie poriadku v mestách. Na stave, v ktorom sa krajina nachádzala, sa podpísali aj výrazné nezhody medzi predstaviteľmi vlády a opozície. (Tusell, 2001, str. 228)

Oslabenie moci využívala v 70. rokoch aj Baskická extrémistická teroristická organizácia ETA, ktorá uskutočňovala zákerné útoky a neúspešne sa snažila nadviazať spoluprácu s opozíciou. Podpredseda vlády Carrero Blanco, jeden z najdôležitejších ľudí celého Francovho režimu, sa stal obeťou jedného z útokov organizácie ETA. Blancova vražda ešte viac narušila politickú štruktúru krajiny. (Cortázar, 1999, str. 377) Uvedené skutočnosti nám naznačujú blížiaci sa koniec jeho režimu, nakoľko viditeľne strácal svoje suverénne postavenie.

Španieli, ktorí zastávali silný protikapitalistický názor, si začínali uvedomovať nedostatky režimu a túžili po rovnosti, lepších pracovných príležitostiach a právach. Francova predstava o bezpečnosti a samostatnosti prestávala fungovať. Silnú vlnu kritiky vyvolalo aj rozhodnutie o treste smrti pre piatich ozbrojených povstalcov, ktorí bojovali proti režimu. Napriek nesúhlasu členov rodiny, najbližších prívržencov a dokonca samotného pápeža sa Francisco Franco rozhodol pre popravu bez súdneho procesu. V dôsledku toho niekoľko krajín prerušilo diplomatické vzťahy so Španielskom a v hlavných európskych mestách vypukli masové demonštrácie proti diktatúre. V Madride prišlo vyjadriť svoj nesúhlas s popravou vyše milióna ľudí. Verejnosť bola svedkom politických vražd a snahy o izoláciu krajiny, pripomínajúcu strastiplné obdobie prvých rokov režimu. (Sánchez, 2013, str. 218)

Nepokoje, ktoré vypukli v Baskicku a iných oblastiach, vyvolali rabovanie, vraždy a podpaľačstvo. V krajine bol vyhlásený výnimočný stav a poriadkové sily mali za úlohu potlačiť povstania. Zo strany polície a vojakov dochádzalo ku brutálnym represiam na

domácom obyvateľstve. Ich konanie ešte viacej prehĺbilo momentálny nepriaznivý stav. Duchovenstvo sa bez väčších tajností postupne pridávalo na stranu opozičných politikov. Mnohí kňazi zastávali názory o vystúpení zo zväzku medzi štátom a cirkvou, ktorý Francisco Franco vytvoril. (Bachoud, 2000, str. 495)

Vo februári 1974 vymenoval Franco novú vládu pod vedením Ariasa Navarra. Bola to prvá čisto občianska vláda bez vojenských predstaviteľov, okrem ministra obrany, od čias občianskej vojny. V tej dobe ešte nikto netušil, že išlo o posledné väčšie politické rozhodnutie Francisca Franca. Premiér A. Navarro bol presvedčený, že pomocou reforiem stabilizuje koaličnú politickú situáciu, zachová pokračovanie režimu a podarí sa mu uzatvoriť dohodu s nespokojnou opozíciou. Akákoľvek snaha zapôsobiť na odporcov režimu však bola márna a skôr ich len presvedčila o nestabilite súčasnej moci. (Payne, 1987, str. 594)

V lete 1974 musel generál Franco zo zdravotných dôvodoch dočasne opustiť svoju pozíciu. Komplikácie boli natoľko vážne, že strávil tri týždne na jednotke intenzívnej starostlivosti. Zo všetkých strán prúdili informácie o Francovom zlom zdravotnom stave a prichádzajúcej politickej zmene. Vzhľadom na momentálne oslabenie režimu, využila opozícia a komunisti jedinečnú príležitosť. Zostavili akčný plán, ktorý predstrel možné riešenie pokračovania monarchie. (Chalupa, 1997, str. 30)

Francove neefektívne vzdorovanie proti svojim politickým nepriateľom a odmietanie predčasne odstúpiť zo svojej funkcie sa podpísali na jeho zdravotnom stave. 20. novembra 1975 zomrel po niekoľkých náročných operáciách na infarkt. Vďaka svojej schopnosti udržať si postavenie vyše štyridsať rokov, bol považovaný za najúspešnejšieho diktátora 20. storočia. Nakoniec však jeho dlhodobé plány na vytvorenie idealistického autoritatívneho systému, obnovenie tradičnej kultúry a duchovných hodnôt zlyhali. (Kern, 1990, str. 230.)

Francova osobnosť je plná kontroverznosti a medzi dnešných Španielov vnáša stále mnoho otázok a odlišných názorov. Jedna skupina je presvedčená, že priniesol slobodu a technický pokrok, ktorý Španielsku chýbal. Druhí ho naopak považujú za zlo, ktoré malo za následok potláčanie ľudských práv. Francisco Franco bol celý svoj život záhadná postava, ktorého charakteristika by sa dala najlepšie vyjadriť silným vzťahom ku náboženstvu a národným hodnotám. Súkromný život viedol v pokoji, nepodliehajúc hazardným hrám, alkoholu a cigaretám. Vynára sa preto hlavná otázka, či režim, ktorý v Španielsku panoval,

priniesol aj niečo pozitívne alebo zabrzdil vývoj krajiny na štyridsať rokov. (Bachoud, 2000, str. 522)

Francisco Franco nikdy jasne nedefinoval oficiálnu ideológiu režimu, ale vždy zastával fundamentálne hodnoty a priority, ktoré sám striktné dodržiaval. Veril, že vlastenectvo, jednota ľudu, katolicizmus a silná autoritatívna vláda bez politických strán je základ moderného štátu. Francov nacionalizmus vychádzal z tradičných španielskych základov. Napriek niektorým črtám fašizmu, v období II. svetovej vojny, bol z politického hľadiska zástancom monarchie. Podarilo sa mu odstrániť niektoré problémy Druhej republiky, ako napríklad vysokú nezamestnanosť, ale ostatné ekonomické, sociálne a kultúrne nedostatky nedokázal vyriešiť. V poľnohospodárstve nenastal žiadny výrazný posun a ostávalo tak čiernou škvrnou španielskej ekonomiky. (Payne, 1987, str. 640)

Nepodarilo sa mu vybudovať Španielsko podľa jeho vlastných predstáv. Španielsko, ktoré malo byť v budúcnosti príkladom pre okolité štáty, ako riadiť krajinu. Jedného času dosahovala prosperita Španielska svoj historický vrchol, ale postupom času mala jeho éra klesajúcu tendenciu, ktorá sa premenila na režim plný fatálnych nedostatkov. Zmena z autoritárskeho režimu na demokraciu, ktorá nastala, bola unikátna, pretože sa nikdy v histórii nestalo, aby sa takáto vnútorná transformácia systému zaobišla bez konfliktov a násilia. (Payne, 1987, str. 640)

Obyvatelia Španielska si želali otvorenú a vyvíjajúcu sa inštitucionálnu štruktúru. Do úvahy tak prichádzalo len obnovenie monarchie, ako legitímneho a autoritatívneho vedenia v procese nastolenia demokracie. Princ Juan Carlos bol zo všetkých členov kráľovskej rodiny jediný vhodný kandidát, ktorý disponoval schopnosťami vybudovať si časom rešpekt Španielov. Sám Francisco Franco si ho nielenže vybral, ale zároveň mu dával čiastočnú slobodu pri vytváraní vlastných budúcich politických a osobných názorov. Franco veril, že Juan Carlos bude nasledovať jeho vízie o samostatnom Španielsku. (Payne, 1987, str. 640)

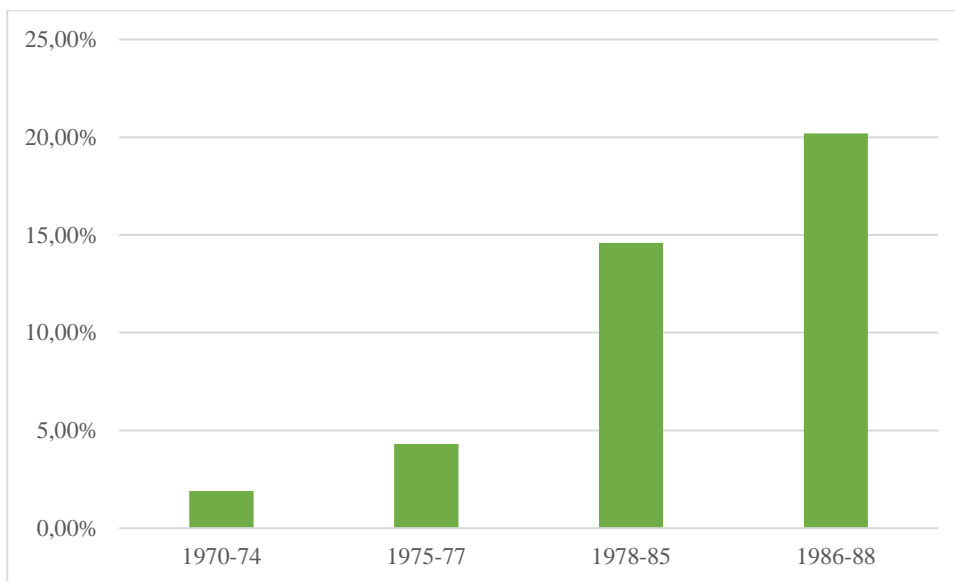
V posledných týždňoch svojho života spísal Franco politický testament, v ktorom vyzval svojich prívržencov aby novému kráľovi Juanovi Carlosovi ukázali rovnakú mieru lojality. Juan Carlos bol pre španielske obyvateľstvo v mnohých veciach tajomnou osobou. Zástancovia režimu sa obávali, že nadviaže bližšie vzťahy s opozíciou a zahraničím, konkrétne s USA. Nepozdávala sa im ani myšlienka nového monarchistického zriadenia. Naopak opozícia a vojenský povstalci považovali kráľa za pokračovanie Francovho posolstva. (Sánchez, 2013, str. 229)

Režim Francisca Franca bol výsledkom občianskej vojny, do značnej miery obmedzoval slobodu a práva jednotlivcov a potláčal niektoré znaky demokracie. Napriek tomu nemožno definovať vládu Francisca Franca ako totalitný systém, ktorý vládol napríklad vo fašistickom Taliansku alebo nacistickom Nemecku. Vysoký ekonomický rast Španielska v 60. rokoch minulého storočia je podľa zástancov režimu práve zásluha Francisca Franca. Podľa historika Javiera Tusella išlo o prirodzený vývoj, ktorý prebiehal v celej Európe. Za totality by však takýto značný hospodársky rast nebol možný. (Tusell, 2001, str. 265)

3.2 Začiatky demokracie

Po Francovej smrti skoro nikto nepredpokladal, že prichádzajúca zmena politickej moci bude jednoduchá. Niektoré okolnosti viedli Španielov ku domnienke, že v blízkej budúcnosti sa problémy znásobia. (Tusell, 2001, str. 265)

Blížiaci sa pád diktátorského režimu vniesol aj vďaka ekonomickému rastu krajiny nádej na zlepšenie dlhodobej životnej úrovne. Zatiaľ čo v predchádzajúcich rokoch odchádzali obyvatelia Španielska pracovať do zahraničia, prichádzajúce zmeny v 70. rokoch dávali ľuďom dôvod na návrat domov, čo spôsobilo nečakané problémy na domácom trhu práce. Nezamestnanosť vzrástla v priebehu niekoľkých rokov z 2% na hranicu 5% v roku 1975. Nedostatočná obchodná spolupráca režimu spôsobovala, že po Francovej smrti nemala krajina dostatok stálych obchodných partnerov, čím by znížila mieru nezamestnanosti. Prejavilo sa to aj vo verejnej mienke, keď len 8% Španielov kladne hodnotilo politickú situáciu, ktorá panovala prvé roky po Francovej smrti. (Tusell, 2001, str. 265)

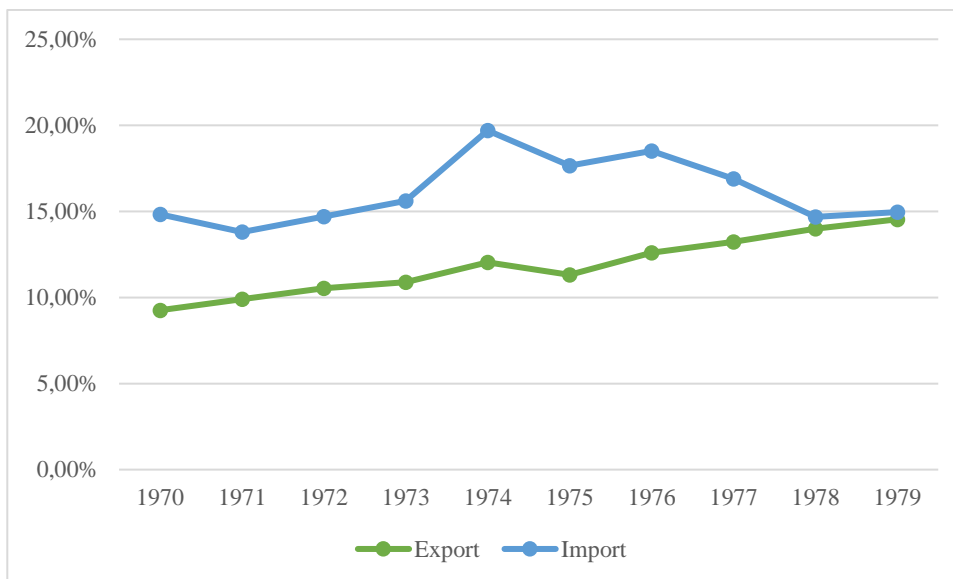
Obrázok 1 - Vývoj nezamestnanosti po páde Francovho režimu
Zdroj: Samuel Bentolia a Oliver J. Blanchard, 1990

Na obrázku 1 pozorujeme rýchlo rastúcu mieru nezamestnanosti, ktorá nastala po páde Francovho režimu. Od roku 1970 do roku 1974 bola priemerná nezamestnanosť v Španielsku na úrovni 1,9%. V roku 1977 bol zaznamenaný mierny nárast na 4,3%. V nasledujúcich siedmich rokoch stúpla miera nezamestnanosti na priemernú hodnotu 14,6%. Do roku 1988 vzrástla nezamestnanosť na alarmujúcu úroveň 20,2%.

Ropné šoky, rastúca inflácia a prechod vyspelých krajín z poľnohospodárskej na priemyselnú výrobu boli globálnymi príčinami vzniknutých problémov. Politická a ekonomická transformácia Španielska mala hlavný vplyv na vysokú nezamestnanosť. Celá krajina sa musela adaptovať na odlišný spôsob riadenia štátu, hľadať nové trhy a nadviazať chýbajúcu obchodnú spoluprácu. Španielsko patrilo a stále patrí medzi popredné európske krajiny v počte nezamestnaných. Obdobným procesom prešli aj bývalé postkomunistické krajiny strednej a východnej Európy. V niektorých z týchto krajín, podobne ako v Španielsku vládne doteraz určitá nostalgia, zľahčovanie a popieranie nedostatkov, ktoré boli charakteristické pre bývalé nedemokratické režimy.

Svoj podiel na vysokej nezamestnanosti po Francovej smrti má aj spomínaná nízka miera zapojenia Španielska do zahraničného obchodu. Francisco Franco presadzoval hospodársku a finančnú sebestačnosť. Medzinárodná obchodná spolupráca bola na nízkej úrovni a obchodovalo sa len s nevyhnutnými komoditami. Na nasledujúcom obrázku je

znázornený vývoj podielu importu a exportu tovarov a služieb na celkovej hodnote HDP v 70. rokoch.

Obrázok 2 - Podiel exportu a importu na HDP Španielska v 70. rokoch
Zdroj: Leandro Prados de la Escosura, 2010

Z obrázku 2 vyplýva, že podiel exportu zaznamenal od roku 1970 do roku 1979 len mierny rast. Produkty a služby, ktoré boli určené na vývoz predstavovali v roku 1970 len 9,26% celkového HDP. V priebehu nasledujúcich 10 rokov vzrástol podiel exportu na 14,54%. Medzi najčastejšie vyvážené produkty patrili automobily značky Seat. Španielsko začalo vo veľkom exportovať až na začiatku 80. rokov. Dôvodom bola transformácia ekonomiky, do tej doby založená hlavne na sebestačnosti. V súčasnosti predstavuje export Španielska vyše 30% celkového HDP. Podiel importu v roku 1970 bol na úrovni 14,83%. V roku 1974 došlo k miernemu rastu na hodnotu 19,70%. Španielsko v tomto období dovážalo prevažne nerastné suroviny, ktoré slúžili ako zdroj energie. V nasledujúcich rokoch sa import pohyboval na úrovni 15% celkového HDP.

V júni roku 1977 prebehli prvé demokratické voľby od čias vzniku Druhej republiky. Voľby odpovedali na otázky, ktoré vystupovali v poslednom období do popredia. Ich výsledky ukázali, že Španieli hlasovali v prospech demokratickej zmeny a pokroku. Víťaznou stranou sa stala centristická UCD s jednoznačným ziskom 47% všetkých hlasov. (Sánchez, 2013, str. 230)

Príchod demokracie v Španielsku bol sprevádzaný vyrovnávaním sa s minulosťou. Minulosťou, ktorá priniesla veľa traumatických spomienok a skúseností v podobe hladu, teroru a klamstiev. Prekvapujúcim faktom ostáva, že aj milióny Francových priaznivcov

dokázali zmeniť svoj kedysi kladný názor na režim, v ktorom žili a profrankistické strany nedosiahli v žiadnych novodobých voľbách viac ako 3% hlasov. Španielsko tak ostáva, ako jedna z posledných krajín Európy, bez zastúpenia krajnej pravice v parlamente. (Sánchez, 2013, str. 230)

Mnoho historikov vníma vývoj konca diktatúry v Španielsku ako dôležitú súčasť histórie Európy 20. storočia. Podľa českého historika Chalupu tým definitívne skončilo obdobie fašistických režimov. Aj napriek značnej odlišnosti od nemeckého nacizmu a talianskeho fašizmu, poznamenalo Francove sympatizovanie s krajinami Osy pohľad analytikov a verejnosti na jeho režim. Hlavným dôvodom, prečo je pre historikov pád jeho režimu zaujímavý, je spôsob jeho pokojnej transformácie na demokraciu. (Chalupa, 1997, str. 58)

V susednom Portugalsku došlo v približne rovnakom období ku podobným vnútorným politickým zmenám, ale priebeh udalostí bol násilný a plný nepokojov. Španielska vláda prijala niekoľko dôležitých politických reforiem, ktoré ukludnili opozičné strany a nebol tak nutný zásah vojenských zložiek. (Chalupa, 1997, str. 58)

Podľa Chalupu tkvela príčina pádu frankizmu v samotnom Francovi, ktorý sa s nikým nechcel deliť o moc. Z toho dôvodu nenašiel režim prirodzeného nástupcu s podobnou víziou, ktorý by pokračoval v jeho fungovaní. Obnovenie monarchie členom kráľovskej rodiny bolo nevyhnutné. Zmenám dopomohla aj transformácia sociálnej a ekonomickej štruktúry krajiny v 60. a 70. rokoch. Pre mladých Španielov, ktorí nezažili občiansku vojnu a povojnový vývoj krajiny, nebol Francisco Franco a jeho režim ničím zaujímavý a vnímali ho ako určitý prežitok, ktorý jedného dňa skončí. (Chalupa, 1997, str. 58)

3.3 Odkaz pre súčasné Španielsko.

Väčšina historikov sa zhoduje, že diktátorský režim Francisca Franka bol negatívnym obdobím Španielskych dejín. Ich názory sa však líšia pri výklade zrodzenia a odkaze režimu. Hlavnou, neúplne zodpovedanou otázkou pre nich ostáva, ako sa jednému obyčajnému človekovi podarilo ovplyvniť na niekoľko desaťročí životy miliónov Španielov. Podľa španielskeho historika Vincenteho Cárcela bol Francisco Franco výborný generál, ale priemerný vládca, ktorý vďaka svojim vojenským úspechom dokázal presvedčiť Španielov o nastolení stability v krajine. (Sánchez, 2013, str. 242)

Verejné debaty a prieskumy spojené so spomienkami a hodnotením bývalého diktátorského režimu sa začali objavovať až na konci 90. rokov minulého storočia. Jedným z dôvodov boli rozporuplné názory staršej generácie Španielov na režim Francisca Franca. (Humblebaek, 2015, str. 166)

V dennej tlači, parlamente, ale aj medzi historikmi prebiehali útočné debaty o názoroch na éru Francisca Franca. Z počiatku nenápadnej konfrontácie medzi sociálnymi demokratmi a konzervatívami sa stal celoštátny historicko–kultúrny stret záujmov. Niektorí pozostali popravených obetí občianskej vojny a diktátorského režimu začali v druhej polovici 90. rokov minulého storočia skúmať príčiny ich smrti. (Sánchez, 2013, str. 245)

Aguilar Fernández a Carsten Humlebaek analyzovali prieskum verejnej mienky, v ktorom došli k záveru, že väčšina Španielov pozitívne hodnotí spoločenské zmeny, ktoré nastali od roku 1975. Na druhú stranu rešpektujú historický vývoj udalostí spojených s občianskou vojnou a posolstvami Francisca Franca. V roku 2000 nesúhlasilo 51% Španielov s výrokom, že sa zabudlo na rozdelenie spoločnosti a utrpenie, ktoré priniesla španielska občianska vojna. V rovnakom čase ale súhlasilo 72% Španielov s myšlienkou, že minulosť nemá dopad na zmysľovanie modernej španielskej spoločnosti. (Humblebaek, 2015, str. 166)

Podobná rozporuplnosť názorov bola viditeľná na odpovediach v rámci hodnotenia frankistického obdobia. (Tab. 1)

Tab. 1 - Hodnotenie frankistického obdobia

Názor / Rok	1985	1986	1987	1988	1995	2000
Pozitívne obdobie	17,7	19,4	16,7	16,2	11,2	10,4
Negatívne obdobie	27,3	30,8	31,6	30,6	34,0	37,4
Obdobie s pozitívnymi a negatívnymi prvkami	46,2	43,8	44,6	42,5	48,9	46,4
Nevie / Bez vyjadrenia	8,5	6,1	7,1	10,7	5,9	5,8

Zdroj: Aguilar Fernández a Humlebaek, 2002

Z tabuľky vyplýva, že v roku 1985 hodnotilo 17,7% Španielov obdobie vlády Francisca Franca za pozitívnu súčasť španielskych dejín. Tento názor zaznamenal pokles v priebehu 15 rokov o vyše 7%. Negatívne vnímanie frankizmu malo opačný charakter. V roku 1985 sa 27,3% Španielov prikláňalo k názoru, že bývalý diktátorský režim

predstavuje skôr negatívne obdobie španielskej histórie. V roku 2000 vzrástol počet nespokojných Španielov s režimom Francisca Franca o 10,1%. Najzaujímavejšie hodnoty zaznamenal názor s neutrálnym hodnotením frankistického obdobia. V priebehu 15 rokov sa skoro vôbec nezmenil ich počet. Okolo 46% Španielov si v roku 2000 myslelo, že skoro 40 ročná vláda Francisca Franca mala svoje kladné, ale aj záporné stránky.

V 21. storočí nie je medzi Španielmi postava Francisca Franca hlavnou témou diskusií o udalostiach predchádzajúceho storočia. Napriek rozporuplným a nejednotným pohľadom na komplexné fungovanie režimu sa väčšina Španielov zhoduje v názore, že Francisco Franco bol krutý diktátor. Do popredia sa často krát dostáva otázka, či sa dalo zabrániť udalostiam v júli roku 1936, ktoré mali za následok vypuknutie občianskej vojny. Španieli navzájom vinia jednu aj druhú stranu konfliktu, ale uvedomujú si politický odpor a neistotu, ktorá panovala v spoločnosti. (Sánchez, 2013, str. 243)

Z uvedených skutočností nám vyplýva, že moderné Španielsko sa do určitej miery vyrovnalo s kontroverznou povojnovou minulosťou a súčasná generácia Španielov považuje vládu Francisca Franca za neodmysliteľnú súčasť svojich dejín. V súvislosti s hodnotením politického režimu a osobnosti F. Franca bude nepochybne zaujímavé sledovať vývoj vplyvu a politickej sily pravicovej strany Vox, ako aj vyhlásenia jej predstaviteľov a štruktúru jej voličov v kontexte možného nárastu pravicového extrémizmu v novodobom Španielsku.

Záver

Cieľom bakalárskej práce bolo analyzovať politický vývoj Španielska počas dlhoročnej vlády generála Francisca Franca. Medzi vedľajší cieľ sme zaradili analýzu kontextu udalostí, ktoré predchádzali vzniku frankizmu. Zároveň sme popísali dôsledky režimu na súčasný život Španielska.

Politická a spoločenská situácia, ktorá prevládala v Španielsku pred Španielskou občianskou vojnou, jednoznačne predpovedala príchod veľkých zmien. Neúspešný pokus generála Miguela Primo de Riveru o nastolenie fašistickej diktatúry, podľa talianskeho vzoru a nejednotnosť predstaviteľov Druhej republiky spôsobili najväčší ozbrojený konflikt v histórii Španielska.

Španielska občianska vojna rozdelila na tri roky všetkých Španielov do dvoch táborov. Republikáni a ich prívrženci sa snažili o zachovanie demokratického fungovania krajiny. Na druhej strane stál odboj pod vedením generála Francisca Franca, volajúci po revolučných zmenách. Občianska vojna nebola len vnútropolitickou záležitosťou. Mnohé európske krajiny, vrátane vtedajšieho Československa sa zapojili do bojov o osud Španielska a z časti celej Európy. Tento brutálny konflikt si vyžiadal vyše pol milióna životov a viedol k nástupu Francisca Franca k moci. Nikto však nemohol predpokladať, že nový režim vydrží až do roku 1975.

Vláda Francisca Franca bola založená na moci jedného muža, ktorý sa považoval za vyvoleného. Vďaka svojej silnej osobnosti, vytrvalosti a schopnostiam sa mu podarilo skoro 40 rokov udržať pri živote režim, ktorý mal plno nedostatkov. Pre väčšinu Španielov znamená režim spomienky na ťažké obdobie, ktoré sa vyznačuje cenzúrou, potlačenými právami a prenasledovaním.

Pre mnohých historikov a časť verejnosti ostáva kontroverznou témou blízka spolupráca Francisca Franca s Adolfom Hitlerom a Benitom Mussolinim. Sám Franco nikdy nepopieral hľadanie inšpirácie vo fašistických režimoch. Počas vlády využil niekoľko osobných poznatkov z predchádzajúceho režimu diktátora Miguela Primo de Riveru. V skutočnosti sa však nejednalo o totalitný režim. F. Francovi sa podarilo nadviazať aj dôležité medzinárodné vzťahy s demokratickými mocnosťami. Prvých dvadsať rokov režimu prevládala v Španielsku chudoba, čierny trh a politické vraždy. Priebežné reformy a modernizácie v ekonomickej a sociálnej oblasti zlepšili z časti životy Španielov, ale režim nikdy nenaplnil očakávania domácich obyvateľov a ani samotného Franca.

Po Francovej smrti bol pre mnohých návrat k monarchii a zriadeniu modernej demokracie veľkým prekvapením. Režim vyvolával v posledných rokoch rôzne otázky ohľadom jeho pokračovania. Nakoniec sa režim sám rozpadol bez väčších pokusov o jeho záchranu. Francov nástupca, kráľ Juan Carlos mal iné predstavy o fungovaní slobodnej, demokratickej krajiny.

Aj v súčasnosti rezonujú rôznorodé názory medzi historikmi a Španielmi, ktorí zažili obdobie Francovho režimu. Dôvodom je celkové hodnotenie tejto etapy španielskych dejín. Výsledkom je buď diametrálne odlišné vnímanie režimu a osoby Francisca Franca, alebo hľadanie komplexných výhod a nedostatkov frankizmu. Frankizmus bol najdlhšie trvajúcim diktátorským režimom 20. storočia v Európe. Svojej skoro 40 rokov dlhej existencii vďačí prevažne kvôli niekoľkým spoločenským, historickým a politickým faktorom. Poznatky, ktoré nám poskytlo fungovanie a vývoj Francovho režimu môžu slúžiť ako ponaučenie a zároveň ako varovanie pred narastajúcou silou extrémistických pravicových strán v Európe.

Zoznam použitej literatúry

BACHOUD, Andrée. Franco. Praha: Themis, 2000. 576 s. ISBN 80-85821-77-X.

BENTOLIA, Samuel- BLANCHARD J. Olivier. Spanish unemployment. In: Economic Policy. Londýn: Oxford Academic, 1990, roč. 5, č. 10, str. 233-281. ISSN 0266-4658.

CARR, Raymond. The Republic and the Civil war. London: Macmillan; New York: St. Martin's Press, 1971. 275 s. ISBN 333006321.

CASANOVA Julián- ANDRÉS, Gil Carlos. Twentieth-century Spain: a history. Cambridge University Press, 2014. 397s. ISBN 978-1-107-60267-0.

CÍLEK, Roman. Krvavá předepra. Praha: Nakladatelství Epoque, s.r.o, 2004. 432s. ISBN 80-86328-57-0.

CROZIER, Brian. Franco. Mníchov: Bechtle Verlag, 1967. 504s.

DANKELMANN, Otfried. Franco zwischen Hitler und den Westmächten. Berlín: Deutscher Verlag der Wissenschaft, 1970. 322 s.

DESCHNER, Karlheinz. S Bohem a fašisty. Praha: Naše vojsko, s.r.o, 2014. 227s. ISBN 978-80-206-1489-6.

EINHORN, Marion. Wer half Franco?: Spanien in der Politik Grossbritanniens und der USA 1939-1953. Berlín: Akademie der Wissenschaften der DDR, 1983. 171s.

EINHORN, Marion. Die ökonomischen Hintergründe der faschistischen deutschen Intervention in Spanien 1936-1939. Berlín: Deutsche Akademie der Wissenschaften, 1962. 239s.

GARCÍA DE CORTAZÁR, Fernando- GONZÁLES VESGA-MANUEL José. Stručné dejiny Španielska. Bratislava: JUGA, 1999. 447 s. ISBN 80-85506-61-0.

HUMLEBAEK, Carstein. Spain: inventing the nation. Londýn: Bloomsburry Academic, 2015. 272s. ISBN 978-1-4411-3355-7.

CHALUPA, Jiří. Španelsko. Praha: Libri, 2010. 220 s. ISBN 978-80-7277-478-4.

CHALUPA, Jiří. Dějiny Španělska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2017. 747 s. ISBN 978-80-7422-525-3.

CHALUPA, Jiří. Dějiny Španělska v datech. Praha: Libri, 2011. 518 s. ISBN 978-80-7277-482-1.

CHALUPA, Jiří. Jak umírá diktatura. Praha: Votobia, 1997. ISBN ISBN 80-7198-257-1.

KERN, Robert W. Historical dictionary of modern Spain, 1700-1988. Connecticut: Greenwood Press, 1990. 722 s. ISBN 0-313-25971-2.

KÜHNE, Horst. Krieg in Spanien 1936-1939. Berlin: Militärverlag der DDR, 1986. 96 s. ISBN 3-327-00019-0.

PAYNE, Stanley G. The Franco regime 1936-1975. Wisconsin: University of Wisconsin Press, 1987. 677s. ISBN 978-0299110741.

PAYNE, Stanley G. Civil war in Europe 1905-1949 Londýn: Cambridge University press, 2011. 254 s. ISBN 978-1-107-64815-9.

PAYNE, Stanley G. Franco and Hitler: Spain, Germany, and World War II. New Heaven: Yale University Press, 2008. 309 s. ISBN 978-0-300-12282-4.

PAYNE, Stanley G. Facism in Spain, 1923-1977. Wisconsin: The University of Wisconsin Press, 1999. 601 s. ISBN 978-0299165642.

PRADOS DE LA ESCOSURA, Leonardo. Spanish Economic Growth, 1850-2015. Madrid: Palgrave Macmillan, 2017. 383s. ISBN 978-3-319-58041-8.

PRESTON, Paul. Franco: A Biography. Londýn: HarperCollins, 1993. 1001 s. ISBN 978-0002158633.

SANCHÉZ, Antonio Carloza. Franco. Routledge, 2013. 288 s. ISBN 978-0-415-47173-2.

THOMAS, Hugh. The Spanish Civil War. New York: Simon and Schuster, 1994. 1115s. ISBN 978-0671758769.

TUSELL, JAVIER. Spain – From Dictatorship to Democracy. New Jersey: Wiley-Blackwell, 2001. 504 s. ISBN 978-1444339741.